

ОТРАЖЕНИЕ МИРОВОЗЗРЕНИЯ ЭПОХИ ПРОСВЕЩЕНИЯ В ПОЭЗИИ АНДРЕ ШЕНЬЕ

2. Андре Шенье. Сочинения 1819. – М.: Наука, 1995. – 608 с.
3. Аничков Е. В. Андре Шенье // Энциклопедический словарь. Т. 78. – С.-Петербург: Изд. Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон, 1903. – С. 481–482.
4. Бахмутский В. Я. На рубеже двух веков // Спор о древних и новых. – М.: Искусство, 1985. – С. 7–40.
5. Блюменфельд В. Андрэ Шенье // Андре Шенье. Избранные произведения. – Л.: ГИХЛ, 1940. – С. 3–18.
6. Буало Н. Критические размышления о некоторых местах из сочинений риторика Лонгина // Спор о древних и новых. – М.: Искусство, 1985. – С. 268–313.
7. Великовский С. И. Поэты французских революций 1789–1848. – М.: Изд. АН СССР, 1963. – 279 с.
8. Гречаная Е. П. Андре Шенье – поэт // Андре Шенье. Сочинения 1819. – М.: Наука, 1995. – С. 417–447.
9. Гречаная Е. П. Традиции и новаторство в буколиках Шенье // Филологические науки. – М., 1987. – № 1. – С. 32–37.
10. Костомаров В. История литературы древнего и нового мира. Т. 2. – С.-Петербург: Изд. А. С. Суворина, 1864. – 380 с.
11. Лансон Г. История французской литературы XVIII в. – С.-Петербург: Типо-литография А. Лейферта, 1899. – 248 с.
12. Михайлов А. Д., Обломиевский Д. Д. Поэзия конца века. Парни. Марешаль. Андре Шенье // История всемирной литературы. В девяти томах. Т. 5. – М.: Наука, 1988. – С. 149–154.
13. Обломиевский Д. Д. Андре Шенье и революция // Литература французской революции 1789–1794 гг. – М.: Наука, 1964. – С. 190–233.
14. Пеллисье Ж. Литературное движение в XIX столетии. – М.: Издание К. Т. Солдатенкова, 1895. – 410 с.
15. Перро Ш. Параллель между древними и новыми в отношении искусств и наук // Спор о древних и новых. – М.: Искусство, 1985. – С. 59–94.
16. Руссо Ж-Ж. Рассуждение о науках и искусствах // Антология мировой философии. – Т. 1. – Киев: УМК ВО, 1991. – С. 152–163.
17. Руссо Ж.-Ж. Юлия, или Новая Элоиза. – М.: Худ. лит., 1968. – 774с.
18. Сент-Бев Ш. Матюрен Ренье и Андре Шенье // Литературные портреты. Критические очерки. – М.: Худ. лит., 1970. – С. 67–82.
19. Фонтенель Б. Свободное рассуждение о древних и новых // Спор о древних и новых. – М.: Искусство, 1985. – С. 250–264.
20. Шор В. Е. Андре Шенье // Писатели Франции. – М.: Просвещение, 1964. – С. 263–276.
21. Chénier A. Oeuvres complètes. – Paris: Gallimard, 1989. – 1073 p.
22. Latouche Henri de. Sur la vie et les ouvrages d'André Chénier // Французская элегия XVIII-XIX вв. в переводах поэтов пушкинской поры. – М.: Радуга, 1989. – С. 577–586.

Голосова Т.М.**ЗОВНІШНЬОТЕМПОРАЛЬНА КВАЛІФІКАЦІЯ ФОРМ НАКАЗОВОГО ТА УМОВНОГО СПОСОБІВ ПРИ ВИРАЖЕННІ ТАКСИСНИХ ВІДНОШЕНЬ ПОСЛІДОВНОСТІ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ**

Категорія таксису в сучасному мовознавстві розглядається як темпоральне відношення між діями в широкому смислі і поєднує будь-які значення предиката у межах цілісного періоду часу, що охоплює семантику всіх компонентів поліпредикативного комплексу [див. глибше: Теорія функціональної граматики: Аспектуальність].

Вона зумовлює таким чином формування та реалізацію в мовній організації як однієї із структур відношень послідовності.

В текстовій системі представлення відношень послідовності формується як результат розгортання функціональної категорійної семантики лімітативності.

Поняття лімітативності в сучасному мовознавстві увіходить у парадигму граматичної та функціонально-семантичної категорії аспектуальності.

У граматичній аспектуальній системі лімітативність є семантикою [Н.С. Авилова, В.В. Виноградов, Ю.С. Маслов] або однією з варіантних [А.В. Бондарко, Р.О. Якобсон] ознак, яка виступає, передусім, як засіб розмежування видових протиставлень поряд з граматичними категорійними значеннями результативності, граничності, точечності, закінченості дії або часу, багаторазовості, цілісності тощо, у залежності від тієї або іншої аспектуальної теорії. Отже, вказана категорійна семантика визначає насамперед виділення дієслівних форм доконаного виду.

Лімітативність у функціональній граматиці кваліфікується як семантико-граматична категорія, що об'єднує різні типи відношення дії (в широкому значенні) до межі, і разом з тим як поле, що охоплює засоби тієї або іншої мови, які служать для вираження вказаних відношень. Межа при цьому охоплює семантику повноти (вичерпаності) вияву дії, що фіксується тим чи іншим дієсловом у часі.

Таким чином, лімітативність входить у загальну парадигму функціонально-семантичних субкатегорій аспектуальності: тривалості, кратності, перфектності, статальності, реляційності, представляючи семантику внутрішнього часу дії [А.В. Бондарко].

Загальне функціонально-семантичне категорійне значення реалізується як формами доконаного, так і

дієсловами недоконаного виду при наявності/відсутності взаємодії з додатковими елементами контексту, що підкреслюють вказану семантику. Тому поняття лімітативності включає широке значення, яке об'єднує різні типи відношення дії до внутрішньої межі, тобто як безпосередню, експліцитну або опосередковану, імпліцитну наявність межі, так і її відсутність. У загальний функціональний категорійний зміст входить поряд з лімітативністю поняття алімітативності.

Оскільки в слов'янських мовах ядро вказаної функціонально-семантичної категорії репрезентує аспектуальна система дієслівного виду, власне граматичне мовне і функціонально-семантичне значення лімітативності знаходяться в ієрархічних відношеннях, де провідною видається безпосередньо граматична мовна семантика обмеження, що базується на функціонуванні дієслівних форм доконаного виду. Вказане категорійне значення розширяється у функціонально-семантичній аспектуальній системі за рахунок потенційних можливостей передусім форм недоконаного виду, що мають семантику граничності як при наявності, так і при відсутності додаткових детермінантів обмеження, досягнення межі в контексті.

У системі макроструктурного текстового компонента, такого, як, наприклад, абзац, вказана категорійна семантика репрезентує функціонально-семантичну макрокатегорію лімітативності (поняття макрокатегорії див. Глибше: Голосова, 2002).

Для семантики функціонально-семантичної макрокатегорії лімітативності текстового рівня характерним є передусім формування основного домінуючого категорійного значення, яке охоплює всі компоненти поліпредикативного комплексу, представленого в абзаці, ССЦ тощо. Разом з тим, такого типу категорійні текстові значення є, певною мірою, відносними, на противагу власне мовним абсолютним функціонально-семантичним ознакам категорії виду в галузі граматичної мовної аспектології.

Потрібно відзначити і той факт, що оскільки основною категорійною домінантою у вираженні функціонально-семантичної категорії є категорія виду, власне видові форми і визначають провідне значення макрокатегорії лімітативності.

Отже, такого типу текстова система в концептуальному аспекті являє собою складну поліпредикативну ситуацію дійсності – подію. Під складною ситуацією дійсності розуміється, згідно з Дурст-Андерсеном [с.78–81], деякий мисленневий конструкт, який імплікує дві і більше базові пропозиції, тобто включає декілька простих ситуацій, що ідентифікуються на основі прямого фізичного сприйняття: статичного, стабільного зображення (стану) або процесуального, нестабільного (діяльного). Оскільки лімітативність у текстовій системі є внутрішньотемпоральною функціонально-семантичною макрокатегорією, вона реалізує комплексну подію поліпредикативної текстової системи, що становить собою послідовний перехід однієї дії, в якому суб'єкт або об'єкт знаходиться певний час, у новий стан, що є запереченням попереднього.

Функціонально-семантична макрокатегорія лімітативності репрезентує часову послідовність на рівні макроситуації-абзацу і маніфестує таким чином в системі тексту динаміку сюжетної системи. Виходячи з цього, категорійна ситуація лімітативності на рівні макроструктури є темпоральною системно-структурною організацією, що реалізує серію дій, кожна з яких функціонує у вигляді обмеженого цілісного факту. Це, в свою чергу, дає можливість для функціонування темпоральної послідовності на основі реалізації, чіткого виявлення граматичної семантики зовнішньої межі.

Власне кажучи, категорійна макроситуація лімітативності на рівні абзацу формується шляхом концентрації мікроситуацій лімітативності, що маніфестуються в дієслівних формах. Об'єднуючись, вони здатні породжувати просту послідовність окремих подій, які спрямовуються на досягнення зовнішньої межі, а завдяки додатковим модифікаторам – варіанти категорійної ситуації лімітативності. У разі такої темпоральної орієнтації вживання видових форм носить самостійний характер, подібно до їх абсолютного вживання [М.А. Шелякин] і найяскравіше виявляється внаслідок розгортання дій, що мають експліцитну граматичну граничність, досягли внутрішньої межі.

Очевидно, що на перший план висувається функціонально-семантичне значення повноти, вичерпаності, яке передбачає можливість наступної дії, а також узагальнена семантика, спрямована на досягнення зовнішньої експліцитної реальної межі.

Вказана категорія властива минулому, теперішньому і майбутньому зовнішнім темпоральним планам мови персонажа. Вона передусім розгортається на базі інформативного регістру, оскільки в такому випадку персонаж «бере» на себе функцію автора – описує певні події. Дії відносяться насамперед до одного суб'єкта.

У чистому вигляді семантика лімітативності реалізується у макроструктурах при функціонуванні дієслівних форм теперішнього, минулого та майбутнього часу доконаного виду дійсного способу, а також формами умовного і наказового способів, що передають послідовні лімітативні зв'язки. Перші складають домінанту, а другі – периферію вказаного значення.

Загальна зовнішня темпоральна система неіндикативних форм виявляється не лише завдяки їх взаємному співвідношенню безпосередньо з дієсловами, що представляють граматичну часову систему, але й внаслідок виявлення відношень протиставлення, тобто передування чи слідування, форм наказового та умовного способів щодо дієслів дійсного способу.

Пор. для форм дійсного способу:

- Они вышли с участка, человек сорок, - рассказывал он, двигая челюстями, - и пришли на облаву; так они отошли шагов пятнадцать, как уже загорелось ... Побегите смотреть, если хотите. (Бабель)

Тут дієслова минулого часу доконаного виду *вышли, пришли, отошли, загорелось* визначають реалізацію функціонально-семантичної категорії лімітативності в минулому часі мови персонажа, де-

**ЗОВНІШНЬОТЕМПОРАЛЬНА КВАЛІФІКАЦІЯ ФОРМ НАКАЗОВОГО ТА УМОВНОГО СПОСОБІВ
ПРИ ВИРАЖЕННІ ТАКСИСНИХ ВІДНОШЕНЬ ПОСЛІДОВНОСТІ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ**

термінуючи таким чином темпоральну структуру цього парадигматичного плану, типу мовлення.

Див. у теперішньому часовому аспекті:

... - *Почему же он не передал управление паровозом вам или, по крайней мере, не приказал вам останить состав?*...

- *Вот видите, - говорил следователь. - Взрослый сознательный человек управлял паровозом курьерского поезда, везет на верную гибель сотни людей, случайно избегает катастрофы, а потом оправдывается тем, что он был слеп. Что это такое?*

- *Но ведь он и сам бы погиб!* - говорю я. (Платонов)

У розглянутому абзаці дієслова теперішнього часу мови персонажа репрезентують категорійну ситуацію лімітативності, оскільки описують послідовні дії: *везет, избегает, оправдывается*.

При цьому слід зазначити, що функціонування додаткового семантичного показника послідовності – обставини часу *потом* зумовлюється можливою інтерпретацією окремих дій як одночасних: другорядний член речення вживається для уточнення послідовності, що взагалі для розгортання категорійної ситуації вказаної внутрішньої темпоральної семантики різних аспектів зовнішніх часових систем не є типовим.

Порівняйте для майбутньої темпоральної системи дійсного способу:

- *А вы не торопитесь, Алексей Иванович, - сказал Лось, поглядывая на лазоревые цветы, пахнувшие горьковато и сладко, - поживем, обсмотримся, увидят, что мы не опасны, пустят и в город.*

- *Не знаю, как вы, Мстислав Сергеевич, а я сюда не прохладиться приехал.* (Толстой)

Лімітативність майбутнього часового плану мови персонажів тут розгортається завдяки реалізації синтетичних дієслівних форм майбутнього часу доконаного виду *поживем, обсмотримся, увидят, пустят*..

Дієслівні форми наказового та умовного способів також здатні передавати послідовні темпоральні зв'язки на рівні макроситуації текстової системи, але в аспекті теперішнього, минулого та майбутнього, залежно від контекстного оточення при співвідношенні з власне темпоральними граматичними лінгвістичними компонентами, тобто дієсловами в індикативі.

Як зазначає Дурст-Андерсен, форми в індикативі становлять знак рівності між копією дії, яка позначається дієсловами, та оригіналом реальної дійсності, що знаходить відображення в текстовій системі, тобто вказують на істинну референцію, в той час як неіндикативні – позначають відсутність знака рівності. Таким чином, ситуація, що виявляється у лексичному значенні дієслова, існує не в реальному світі, а в світі уявному. Умовний спосіб підкреслює те, що відсутність оригіналу – неспростовний факт, у той час як наказовий спосіб – факт, який необхідно змінити.

Пор. для умовного способу:

...*Хоть бы заикнулся раз - тебя бы, может, образумили* добрые люди. (Шукшин)

Тут дієслова умовного способу зумовлюють функціонування категорії лімітативності в аспекті минулого темпорального плану, актуалізуючи значення не заикнулся - не образумили.

Або:

- *Красивый воин всегда любимец Афродиты! Видишь, кинжал ударил сюда и, если бы пошел прямо, то пронзил бы сердце. Но Ликофон нарядился, надел тяжелое ожерелье. Кинжал, раздвинув одно из колец, отклонился к спине и прошел между ребрами и лопаткой* (Ефремов)

Тут форми умовного способу *прошел бы, пронзил бы* репрезентують категорійну ситуацію лімітативності в минулому, оскільки співвідносяться як послідовні з лімітативністю, представленою претеріальними формами дійсного способу: *ударил, не прошел, не пронзил, а раздвинул, отклонился и прошел*.

Див. в аспекті теперішньої зовнішньотемпоральної системи:

Я убила бы себя, чтобы ждть на берегу Реки!

- *А я догадался о твоей ошибке, - сказал Клеофрад, - и следил, чтобы помешать тебе.*

- *Не все ли равно - раньше или позже? - пожалала плечами Эрис.*

- *Не все равно. Позже ты поняла бы все, что не сумела сообразить сейчас, и подвергла бы Таис и нас тяжким переживаниям от глупой неблагодарности* (Ефремов)

У цій макроструктурі форми умовного способу *поняла бы, подвергла бы* реалізують категорію лімітативності в аспекті теперішнього часу реальної текстової модальності тому, що співвідносяться з граматико-контекстуальним комплексом презенсного аспекту *не сумела сообразить сейчас*.

І в плані майбутнього:

- *Ишь, носится как угорелый, - ворчала голова Тома. - Посадить бы его так, не попрыгал бы.* (Беляев)

Тут дієслова умовного способу відносять дії до майбутньої граматичної системи у зв'язку з тим, що протиставляються теперішньому (*носится*) як дії можливі та бажані в майбутньому: *я посажу - он перестанет прыгать*.

Пор. для форм наказового способу:

- *Угошайтесь.*

- *Нет, брат, - отказался Холин. - После водки не в цвет.*

- *Тогда поехали, - вдруг сказал мальчик, поднимаясь и не глядя больше на стол. - Подполковник ждет меня, чего же сидеть?.. Поехали! - потребовал он.*

- *Сейчас поедем, - с некоторой растерянностью проговорил Холин. В руке у него была фляжка, он собирался, очевидно, налить еще мне и себе...* (Антонов)

У цієї макроструктурі лімітативність дій у мові персонажів передається формами наказового способу завдяки реалізації певних послідовних імпліцитних зв'язків, які пов'язуються з діями найближчого майбутнього, того, що відбувається після моменту мови, і, таким чином, передбачають виконання "наказу". При співвідношенні з дієсловами дійсного способу теперішнього часу лімітативність відноситься до презенсного зовнішньотемпорального аспекту.

Див. в аспекті майбутнього:

- *Хорошо!* - воскликнул Чередниченко.- *Не надо мне верить на слово. Хорошо. Возьмите на неделю отпуск за свой счет, поедемте со мной - посмотрите. Посмотрите, поговорите с соседями, сходите на работу... Если я хоть в чем-нибудь обманул вас, я беру свои слова назад. Расходы - туда и обратно - беру(возьму) на себя. Согласны?* (Шукшин)

У цієї макроструктурі художнього тексту форми наказового способу *возьмите, поедемте - посмотрите, сходите* репрезентують функціонально-семантичну категорію лімітативності в плані майбутнього зовнішнього часу внаслідок протиставлення формі теперішнього часу *беру*, яка звичайно виражає дії найближчого майбутнього і функціонує у значенні *возьму*, а також в результаті співвідношення з дієсловами дійсного способу, що вступають у зв'язки передування чи слідування з формами наказового способу.

Див. ще:

Баев по-живому обозлился.- Взял бы кол хороший, пошел бы в клуб ихний - да колом бы, колом бы всех бы подряд! Ржать научились? Ногами дрыгать научились?.. Теперь подставляй бабку, я тебя жизни обучать буду! (Шукшин)

У цієї макроструктурі реалізуються послідовні лімітативні відношення, виражені формами умовного способу, які констатують можливі дії в плані майбутнього, сполучаючись з формами *обучать буду* та *подставляй*, що являють собою власне майбутні зовнішньотемпоральні зв'язки.

Іноді лімітативність наказового способу відноситься до минулого темпорального плану. Це відбувається в тому випадку, коли в мові персонажа розгортаються ретроспективні відношення, тому формування волюнтивного реєстру відбувається на основі репродуктивного. Пор.:

- *Капитан говорит: "С палубы разойтись"*. *Не видите, палубу перекосило? И чего глядеть? Казань как Казань, который раз едем! Бомбило ее или она горела, чтобы на нее смотреть? "Разойдись с палубы", - капитан говорит!*... (Николаева)

Тут послідовність форм наказового способу (*разойтись, разойдись*) репрезентує категорійну ситуацію лімітативності в мові персонажа, яка відноситься до плану минулого, оскільки передає попередні дії внаслідок співвідношення з формою *говорит*, яка функціонує в значенні *говорил*.

Таким чином, таксисні відношення послідовності розгортаються на основі функціонування як дієслівних форм дійсного способу, так і системи наказового і умовного способів. Останні в контексті набувають зовнішньо часову кваліфікацію, залежно від співвідношення з дієсловами в індикативі.

Джерела та література

1. Авилова Н.С. Вид глагола и семантика глагольного слова. – М.,1996.
2. Бондарко А.В. Грамматическая категория и контекст.– Л.,1971
3. Бондарко А.В. Категориальные ситуации // Вопросы языкознания. – 1983. – № 2.
4. Бондарко А.В. Семантика глагольного вида в русском языке (Beitrage zur Slavistik. № 24). – Frankfurt/ M., 1995.
5. Виноградов В.В. Русский язык: Грамматическое учение о слове.- 2-е издание – М.,1972.
6. Дурст-Андерсен П.В. Совершенный и несовершенный виды русского глагола с позиций ментальной грамматики. Семантика.Прагматика. // Труды аспектологического семинара филологического факультета МГУ им. М.В.Ломоносова. – М., 1997. – Т.1.
7. Маслов Ю.С. Очерки по аспектологии. – Л.,1984.
8. Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис. - Л.,1987.
9. Шелякин М.А. Категория вида и способы действия русского глагола.– Таллин,1983.
10. Якобсон Р.О. Избранные работы. – М.,1985.

Приходной Р.В. БОЛЕЗНЬ ХАНСЕНА КАК ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ПРИЕМ В РАССКАЗЕ ГЕОРГИЯ ИВАНОВА «ДАЛЬНЯЯ ДОРОГА»

Физические болезни – распространенная литературная тема. Оспа, чахотка, чума присутствуют в произведениях различных авторов. Например, исходная ситуация в «Декамероне» – попытка забыть об эпидемии чумы. Гимн чуме из «Маленьких трагедий» В.Ходасевич считал вершиной русской поэзии [1]. Описание чумы в Милане в «Обрученных» А.Мандзони Л.Фейхтвангер назвал лучшей картиной чумной эпидемии в мировой литературе [16].

Оспой заболевают героини «Опасных связей» и «Холодного дома». Франсуа Анжуйский, герой трилогии Дюма, болел этой болезнью, и писатель неоднократно упоминает о его уродстве.

Туберкулез становится темой С.Мозма, И.Северянина, А.Жида, Дюма – сына, В.Ивнева. Роль болезни в сюжете различна. В «Декамероне» чума – исходная мотивация. У Пушкина – вызов року, но, кроме